H. Ekrem Cunedioğlu[1]
Kalkınma Programı Direktörü

Sercan Sevgili[2]
Politika Analisti

GELİR ARTIŞININ ULAŞMADIĞI YOKSUNLUK: TÜRKİYE'DE ÇOKLU YOKSUNLUK

DEĞERLENDİRME NOTU

> *"Bireyler, aileler ve topluluklar, ait oldukları toplumda olağan sayılan ya da en azından yaygın biçimde özendirilen ve benimsenen beslenme biçimine, etkinliklere katılma olanağına, yaşam koşullarına ve imkânlara erişecek kaynaklardan yoksun olduklarında yoksulluk içinde sayılabilir."*
>
> *Peter Townsend (1979)*

Türkiye'de 2019'daki göreli yoksulluk eşiğinin reel değeri sabit tutulduğunda, eşdeğer geliri bu eşiğin altında kalan nüfusun payı 2019'da yüzde 21,3 iken 2025'te yüzde 4,2'ye inmiştir.[3] Ankette ölçülen alım gücü bu kadar hızlı artarken sofrasına iki günde bir et, tavuk ya da balık koyamayanların payı düşmemiş, 2025'te yüzde 35,1 ile 2019'daki düzeyinin (yüzde 33,6) üzerinde kalmıştır. Eşdeğer geliri medyanın yarısı kadar olan birinin beslenme, ısınma, barınma ve ödemelerden oluşan temel alanların en az ikisinde yoksun olma olasılığı da 2019'daki düzeyindedir. Ölçülen gelirdeki hızlı iyileşme, gelir merdiveninin alt basamaklarında yaşam koşullarına yansımamıştır.

Townsend, yoksunluğu toplumda olağan sayılan yaşam koşullarına göre tanımlar. Bir hanenin bu koşullara ulaşıp ulaşamaması ise yalnız gelirinin düzeyine bağlı değildir. Gelirleri aynı olan iki haneden biri borçsuz bir ev sahibi, öteki her ay kira ve taksit ödeyen kalabalık bir aile olabilir. Resmî oran iki haneyi aynı yere koymaktadır. İkinci hane evini

[1] https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1459
[2] https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1461
[3] Eşdeğer gelir, hanenin yıllık kullanılabilir gelirinin hane büyüklüğüne göre düzeltilmiş hâlidir. 2019 anketindeki yoksulluk eşiği sonraki anketlere gelir yılının TÜFE yıllık ortalamasıyla taşınmıştır.

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazarlarına aittir. TEPAV'ın resmî görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

yeterince ısıtamıyor, faturasını geciktiriyor ve sofrasına iki günde bir et koyamıyorsa, geliri yoksulluk eşiğinin üzerinde olsa da birden çok temel ihtiyacını karşılayamamaktadır.

Çoklu yoksunluk ölçüsü, bir kişinin gelir, beslenme, ısınma, barınma, ödemeler, eşya ve sosyal yaşam, iş yoğunluğu ve sağlık hizmetine erişim alanlarındaki yoksunluklarını birlikte saymaktadır. Bu sekiz alanın en az dördünde aynı anda yoksun olan kişi çoklu yoksunluk içinde ve en az beşinde yoksun olan kişi ağır çoklu yoksunluk içinde sayılmaktadır.[4] Türkiye'de 2025'te nüfusun yüzde 20,9'u (17,6 milyon kişi) çoklu yoksunluk içindedir. Bu oran 2019'da yüzde 25,3'tü. Ağır çoklu yoksunluk da aynı dönemde yüzde 15,8'den yüzde 13'e inmiştir. İki oran sırasıyla 4,4 ve 2,8 puan, başlangıç düzeylerine göre yüzde 17,5 ve yüzde 17,7 azalırken TÜFE ile reel değere çevrilen medyan eşdeğer gelir yüzde 72 artmıştır. Bu not, gelirdeki hızlı artışın yoksunluğa neden sınırlı yansıdığını, geliri yoksulluk eşiğinin üzerinde olduğu hâlde yoksun kalanların kim olduğunu ve yoksunluğun ne ölçüde kalıcı olduğunu TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması'nın (GYKA) kesit ve panel mikro verisiyle incelemektedir.

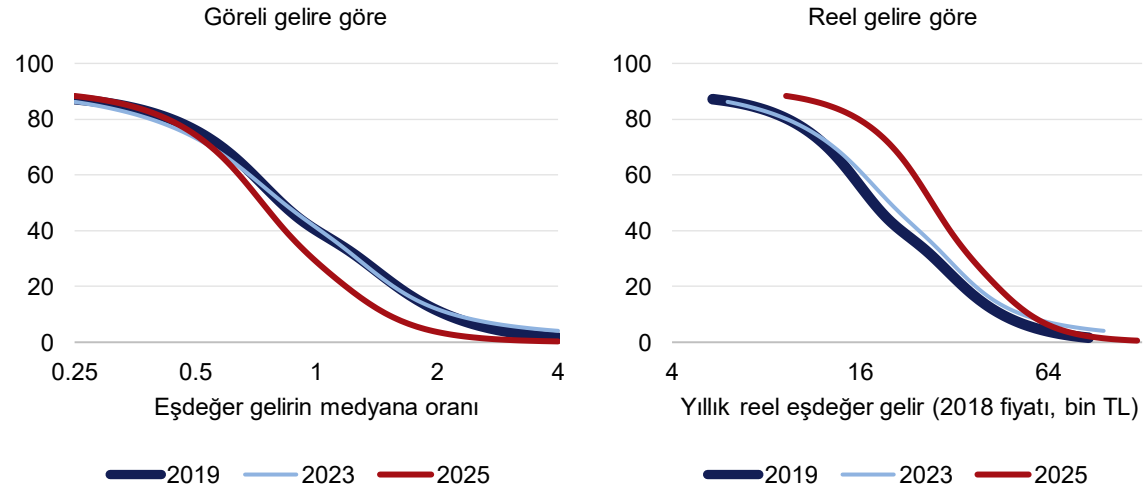
Bulgular, yoksunluğun reel gelirden çok kişinin gelir dağılımındaki göreli konumunu izlediğini göstermektedir. Resmî oranda yoksul sayılmayan çoklu yoksunların (5,5 milyon kişi) durumu gelirin yoksunluktan farklı bir dönemde ölçülmesinden kaynaklanmamakta, bu kişilerin yoksunlukları gelirleri yoksulluk eşiğinin üzerinde kalsa da sürmektedir. Yoksunluk, gelir yoksulluğuna düşme riskini gelirden önce haber vermektedir. 2023-2025 dönemindeki çoklu yoksunluk düşüşünün yüzde 91'i geliri yoksulluk eşiğinin üzerinde olan yoksunlardan gelmiş, geride kalan ağır çoklu yoksunluk ise dört ya da daha çok çocuklu, tek yetişkinin çocuklarıyla yaşadığı ve hane reisi işsiz hanelerde ve Güneydoğu Anadolu'da yoğunlaşmıştır. Türkiye'de geride kalan yoksunluk hem gelir yoksulluğuyla daha sık birlikte görülmekte hem de bir yıldan ötekine daha güçlü biçimde sürmektedir. Yoksulluk veya sosyal dışlanma riskinin üç bileşeninden en az ikisinde birden bulunanların payı da Türkiye'de, 2025 verisi yayımlanan bütün Avrupa ülkelerinden yüksektir.

1. YOKSUNLUK GELİRİ NASIL İZLİYOR?

Yoksunluk gelir düştükçe artmaktadır. Bu artışın biçimi ve hangi gelir ölçüsüne bağlı olduğu ise yoksulluğun nasıl tanımlanması gerektiğini de belirlemektedir. Townsend (1979), yoksunluğun gelir azaldıkça düzgün biçimde değil, gelirin belirli bir düzeyin altına inmesiyle hızla arttığını öne sürmüş ve yoksulluk eşiğinin bu kırılma noktasında aranması gerektiğini savunmuştur. Türkiye verisinde gelir dışı alanlardaki yoksunluk sayısı eşdeğer gelir medyanın 1,5-2 katının altına indiğinde hızla artmaya başlamakta, temel alanların en az ikisinde yoksun olma olasılığı da gelir düştükçe kesintisiz yükselmektedir (Şekil 1.1). Medyanın yüzde 60'ında bulunan resmî yoksulluk eşiği ise bu eğri üzerinde ayırt edici bir nokta değildir.

[4] Sayım yöntemi Alkire ve Foster'a (2011) dayanmaktadır ve alanlar eşit ağırlıklıdır. Gelir alanı, kira karşılığını (izafi kira) içeren eşdeğer gelirin yoksulluk eşiğinin (medyanın yüzde 60'ı) altında kalmasıdır. Beslenme alanı iki günde bir et, tavuk ya da balık içeren bir öğünü, ısınma alanı evi yeterince ısıtmayı karşılayamamaktır. Ödemeler alanı kira, konut kredisi, fatura ya da taksit ödemelerinde gecikme yaşamak ya da beklenmedik bir harcamayı karşılayamamaktır. Eşya ve sosyal yaşam alanı tatil, mobilya yenileme, otomobil, giysi, ayakkabı, internet, arkadaş ya da akrabayla buluşma, boş zaman etkinliği ve cep harçlığı maddelerinin en az üçünü maddi nedenle karşılayamamaktır. Barınma alanı, ihtiyaçtan az odalı bir konutta yaşamak ya da kiracı hanede yıllık kiranın saha dönemine taşınmış hane gelirinin yüzde 40'ını aşmasıdır. İş yoğunluğu alanı, 0-64 yaştakiler için çok düşük iş yoğunluğuna sahip, yani çalışma çağındaki yetişkinlerin çalışabilecekleri sürenin yüzde 20'sinden azını çalıştığı (yarı zamanlı aylar yarım sayılarak) bir hanede yaşamaktır. Sağlık alanı, hanede maddi nedenle karşılanamayan tıbbi ya da diş tedavisi ihtiyacı olan biri bulunmasıdır. En az dört alan ölçütü, kapsadığı nüfusun resmî yoksulluk oranına yakın olması gözetilerek seçilmiştir. Temel alanlar, doğrudan hanenin parasal olanaklarına bağlı olan ve 2025 anketindeki beyan değişikliklerinden etkilenmeyen dört alandır. Karşılaştırmalarda salgından önceki son anket olan 2019 anketi temel alınmıştır. Oranlar kişi ağırlıklıdır.

Şekil 1.1. Eşdeğer gelire göre temel alanların en az ikisinde yoksun olma olasılığı (%)

Kaynak: TÜİK GYKA kesit mikro verisi ve TÜFE, TEPAV hesaplamaları. Not: Yatay eksenler logaritmik ölçektedir. Yıllar anket yılıdır.

Şekil 1.1'in sol panelinde eşdeğer gelir medyana oranla, sağ panelinde 2018 fiyatlarıyla reel olarak ölçülmektedir.[5] Yoksunluk yalnız reel gelire bağlı olsaydı, gelir dağılımında aynı konumda bulunan biri 2025'te çok daha yüksek bir reel gelire sahip olacağı için sol paneldeki eğri aşağı inerdi, sağ paneldeki eğri ise yerinde kalırdı. Şekil bunun tersini göstermektedir. Sol panelde medyanın yarısı ve altındaki gelirlerde üç yılın eğrileri birbirine çok yakındır. Eşdeğer geliri medyanın yarısı olan birinin temel alanların en az ikisinde yoksun olma olasılığı 2019'da yüzde 76,0, 2023'te yüzde 73,2, 2025'te yüzde 74,3'tür ve 2019 ile 2025 arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Sağ panelde ise eğri her yıl sağa kaymıştır. Temel alanlarda yoksun olma olasılığının yüzde 50'ye indiği reel gelir düzeyi 2019-2025 döneminde yüzde 54 yükselmiştir ve bu artış medyan gelirdeki artışa yakındır. Üç yılın eğrileri, yoksunluğun reel gelirden çok gelir dağılımındaki göreli konumu izlediğini göstermektedir. Bu durum, temel ihtiyaçların maliyetinin ve Townsend'in deyişiyle toplumda olağan sayılan yaşam koşullarının gelirle birlikte yükseldiğine işaret ediyor olabilir.

Medyanın üzerindeki gelirlerde ise 2023-2025 döneminde belirgin bir iyileşme görülmektedir. 2025 eğrisi medyanın 0,55 katından yukarıdaki gelirlerde öteki iki eğrinin altına inmekte, aynı olasılık medyan gelirde yüzde 41,1'den yüzde 28,9'a, medyanın 1,5 katı gelirde yüzde 21,6'dan yüzde 10,1'e düşmektedir. Reel değeri sabitlenmiş yoksulluk eşiğiyle ölçülen yoksulluktaki hızlı düşüş (Cunedioğlu ve Sevgili, 2026) ile alt basamaklarda yerinde sayan yoksunluk bu nedenle birbiriyle çelişmemektedir. Gelir göstergesi alım gücündeki değişimi, yoksunluk göstergesi ise bu değişimin hanelerin yaşam koşullarına ne ölçüde yansıdığını izlemektedir.

[5] Eğriler her anket yılı için kişi ağırlıklı logit modelle (bağımlı değişken kişinin temel alanların en az ikisinde yoksun olup olmadığıdır), gelirin medyana oranının logaritması üzerinde altı düğümlü doğal kübik spline ile tahmin edilmiştir. Standart hatalar hane kümeli yeniden örneklemeyle (bootstrap, 999 tekrar) hesaplanmıştır. Kırılma noktası, gelir dışı yedi alandaki yoksunluk sayısının gelirin logaritmasına iki parçalı doğrusal modelle bağlanmasıyla bulunmuştur (2019'da medyanın 2,05, 2025'te 1,5 katı). Reel gelir, gelir yılının TÜFE yıllık ortalamasıyla 2018 fiyatlarına çevrilmiştir. Olasılığın yüzde 50'ye indiği gelirin medyana oranı fiyat endeksinden bağımsızdır ve 2019'da 0,82, 2025'te 0,73'tür.

2. GELİRİ YOKSULLUK EŞİĞİNİN ÜZERİNDE OLAN YOKSUNLAR KİMLER VE YOKSUNLUKLARI GEÇİCİ Mİ?

Çoklu yoksunluk içindekilerin yüzde 31,3'ünün (5,5 milyon kişi) geliri yoksulluk eşiğinin üzerindedir ve bu kişiler resmî oranda yoksul sayılmamaktadır.[6] Gelirleri yoksulluk eşiğini çok aşmamaktadır ve medyan eşdeğer gelirleri ulusal medyanın yüzde 76'sıdır. Bu kişilerden hanesinin geçimini zorlukla sağladığını belirtenlerin payı yüzde 57,2'dir ve bu oran toplam nüfustaki oranın (yüzde 32,1) 1,8 katıdır.

Geliri yoksulluk eşiğinin üzerinde olduğu hâlde yoksun olanların payı nüfus genelinde yüzde 6,5, kiracılarda yüzde 7,9, İstanbul'da yaşayanlarda yüzde 8,3'tür. Bir gruptaki oranın nüfus genelindeki orana bölünmesiyle bulunan yoğunlaşma katsayısı bu iki grupta 1,20 ve 1,26'dır. Katsayının 1'den büyük olması, yoksunluğun o grupta nüfus ortalamasından daha sık görüldüğünü göstermektedir. Geliri yoksulluk eşiğinin altında olan yoksunların ise yüzde 30,8'i Güneydoğu Anadolu'da yaşamaktadır. Kiranın ve yaşam maliyetinin yüksek olduğu İstanbul gibi büyükşehirlerde, geliri yoksulluk eşiğini aşan haneler de beslenme, ısınma ve ödemelerde yoksunluk yaşayabilmektedir.

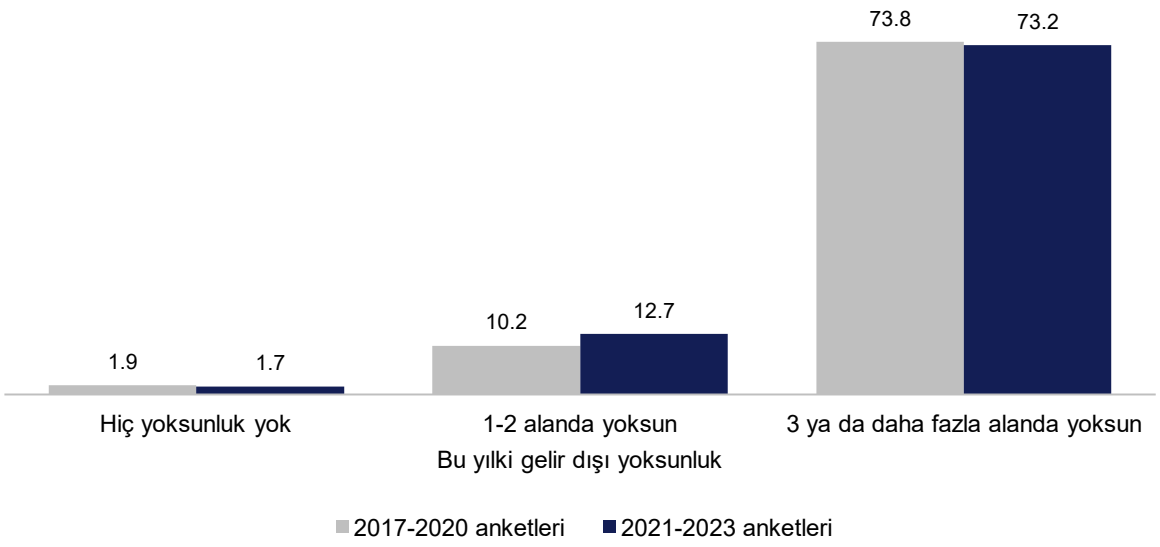
GYKA'da gelir bir önceki takvim yılına, yoksunluk ise görüşme dönemine aittir. Fiyatların ve gelirlerin hızla değiştiği yıllarda bu zaman farkı, bazı hanelerin gelirini yoksunluk yaşadıkları dönemdekinden yüksek gösterebilir. Aynı kişileri dört yıl izleyen panel veri, görüşme yılının gelirini bir sonraki görüşmede ölçtüğü için gelir ile yoksunluğu aynı yıla getirmeye olanak vermektedir.[7] Gelir bu yolla hizalandığında, panel verisiyle kurulan endekste geliri yoksulluk eşiğinin üzerinde olan yoksunların çoklu yoksunluk içindeki payı küçülmemektedir. Pay 2017-2020 anketlerinde yüzde 41,7'den yüzde 44,7'ye, 2021-2023 anketlerinde yüzde 40,4'ten yüzde 43,6'ya çıkmaktadır. Dört yıllık ortalama gelir esas alındığında da bu kişilerin 2017-2020 anketlerinde yüzde 88,1'i, 2021-2023 anketlerinde yüzde 88,5'i yoksulluk eşiğinin üzerinde kalmaktadır. Geliri yoksulluk eşiğinin altında olan yoksunlarda ise dört yıllık ortalama geliri yoksulluk eşiğinin altında kalanların payı aynı dönemlerde yüzde 78,3 ve yüzde 76,6'dır.

Gelirin yoksulluk eşiğinin üzerinde kalması da yoksunluğu ortadan kaldırmamaktadır. Geliri iki yıl üst üste yoksulluk eşiğinin üzerinde olup üç ya da daha fazla alanda yoksunluk yaşayanların 2017-2020 anketlerinde yüzde 73,8'i, 2021-2023 anketlerinde yüzde 73,2'si ertesi yıl da bu durumdadır (Şekil 2.1). Hiç yoksunluk yaşamayanlarda ise ertesi yıl üç ya da daha fazla alanda yoksun olma oranı yüzde 1,9 ve yüzde 1,7'dir. Gelir düzeyi ve gelirdeki değişim sabit tutulduğunda da bu sonuç değişmemektedir.[8] Geliri aynı düzeyde olan iki kişiden üç ya da

[6] Gelirden kira karşılığı çıkarıldığında ve yoksulluk eşiği bu gelirin medyanına göre yeniden hesaplandığında da bu kişilerin yalnız yüzde 15,7'si gelir yoksulu sayılmaktadır.
[7] Panel analizleri 2015-2018'den 2021-2024'e kadarki dört yıllık GYKA panellerinin 2017-2024 anket gözlemlerine dayanmaktadır. Panel dosyalarında kişisel yoksunluk maddeleri ve sağlık soruları olmadığından endeks yedi alanlıdır ve eşya ve sosyal yaşam alanı tatil, mobilya ve otomobil maddelerinden en az ikisini karşılayamamaktır. Bu endekste geliri yoksulluk eşiğinin üzerinde olan yoksunların payı kesit verisindekinden yüksektir. Hizalanmış gelir, kişinin bir sonraki görüşmedeki hane gelirinin o anketin yoksulluk eşiğiyle karşılaştırılmasıdır, bu nedenle sonuçlar 2017-2020 ve 2021-2023 anketleri içindir. Hizalamanın getirdiği artışlar istatistiksel olarak anlamlıdır (standart hatalar 0,32 ve 0,52 puan).
[8] Bağımlı değişkeni kişinin ertesi yıl üç ya da daha fazla alanda yoksun olup olmadığı olan logit model, açıklayıcı olarak gelirin yoksulluk eşiğine oranını ve değişimini, hane büyüklüğünü ve bileşimini, çalışan sayısını, konut sahipliğini, yaşı, panel ve dalga kuklalarını içermektedir. Üç ya da daha fazla alanda yoksun olmanın hiç yoksunluğu olmamaya göre ortalama marjinal etkisi 60,5 puandır.

daha fazla alanda yoksun olanın ertesi yıl gelir yoksulu olma olasılığı da hiç yoksunluğu olmayanınkinin 1,9 katıdır (yüzde 9,2'ye karşı yüzde 4,7).[9]

Şekil 2.1. Geliri iki yıl üst üste yoksulluk eşiğinin üzerinde olanlarda ertesi yıl üç ya da daha fazla alanda yoksunluk (%)

Kaynak: TÜİK GYKA panel mikro verisi, TEPAV hesaplamaları. Not: Yoksunluk sayısı panel endeksinin gelir dışı altı alanına dayanmaktadır. Üç alan ölçütü, geliri yoksulluk eşiğinin üzerinde olanlarda çoklu yoksunluğa (dört alan) bir adım uzaklıkta olanları da kapsamaktadır.

3. ÇOKLU YOKSUNLUK AZALIRKEN NEDEN KATILAŞIYOR?

Çoklu yoksunluk son yıllarda azalmış, ancak düşüş geliri yoksulluk eşiğinin altında olanlara çok sınırlı ulaşmıştır. 2019'dan bu yana çoklu yoksunluk oranında gerçekleşen 4,4 puanlık düşüşün yüzde 75,3'ü 2023-2025 dönemine aittir. 2025 anketinde eşya ve sağlık sorularında maddi neden yerine başka nedenlerin daha sık belirtilmesi hesaba katıldığında da 2019-2025 düşüşü istatistiksel olarak anlamlı kalmaktadır.[10] 2023-2025 dönemindeki 3,3 puanlık düşüşün 3 puanı (yüzde 91'i) geliri yoksulluk eşiğinin üzerinde olan yoksunlardan gelmiş, geliri yoksulluk eşiğinin altında olan yoksunların nüfus içindeki payı ise 0,3 puan azalmış ve bu değişim istatistiksel olarak anlamlı olmamıştır (Şekil 3.1).

Düşüş alanlara göre de farklılaşmıştır. En büyük düşüş ödemeler, eşya ve sosyal yaşam ile sağlık hizmetine erişim alanlarında görülmüş, beslenme ve ısınma yoksunluğu ise 2019'daki düzeyinin altına inmemiştir (Tablo 3.1). Sağlık hizmetine erişimdeki düşüş, tıbbi ihtiyacını

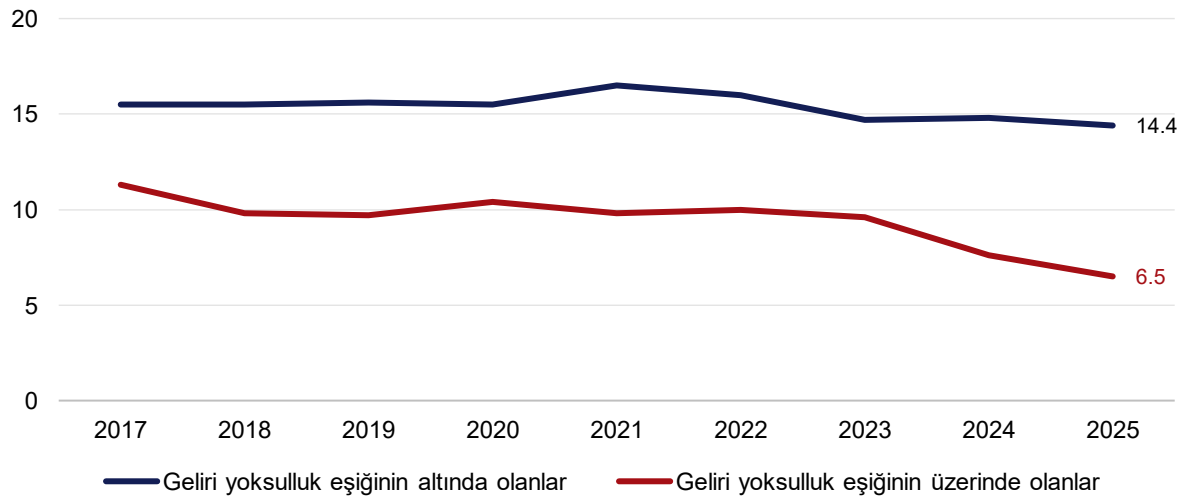
[9] Tahmin, bu yıl gelir yoksulu olmayan panel fertlerinde, bağımlı değişkeni kişinin ertesi yıl gelir yoksulu olup olmadığı olan bir logit modelle yapılmıştır. Açıklayıcılar gelirin yoksulluk eşiğine oranı (kübik spline ile), yoksunluk grubu ve hane özellikleridir. Oranlar, herkesin sırasıyla üç ya da daha fazla alanda yoksun ve hiç yoksunluğu olmayan kabul edildiği öngörülerin ortalamasıdır. Fark istatistiksel olarak anlamlıdır ve model geliri yoksulluk eşiğinin 1,5 katının altında olanlarla tahmin edildiğinde 10,1 puandır.

[10] 2025 anketinde otomobil ve mobilya maddelerinde maddi nedenle sahip olamadığını belirtenlerin bir kısmı başka bir neden belirtmiştir. Bunlar da yoksun sayıldığında çoklu yoksunluğun 2023-2025 düşüşü 2,2, 2019-2025 düşüşü 2,9 puan, eşya ve sosyal yaşam alanındaki 2019-2025 düşüşü 6,6 puandır ve hepsi istatistiksel olarak anlamlıdır. Sağlık alanı çıkarıldığında 2019-2023 düşüşü 0,4 puana inmekte ve anlamlılığını yitirmekte, 2023-2025 düşüşü anlamlı kalmaktadır. İki düzeltme birlikte yapıldığında 2019-2025 düşüşü 1,9 puandır, tamamı 2023-2025 dönemine aittir ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu düşüşün 1,7 puanı geliri yoksulluk eşiğinin üzerinde olan yoksunlardan gelmektedir.

karşılayamayanların gerekçe olarak maddi durumları yerine başka nedenleri daha sık belirtmesiyle birlikte görülmektedir.

Çoklu yoksunluk içindekilerin ortak paydası beslenme ve ödemeler alanlarıdır. Bu kişilerin yüzde 93,6'sı iki günde bir et, tavuk ya da balık içeren bir öğünü karşılayamamakta, yüzde 94'ü ödemelerini geciktirmekte ya da beklenmedik bir harcamayı karşılayamamaktadır. Çoklu yoksunluk içindekilerin yüzde 88,1'i bu iki yoksunluğu birlikte yaşamaktadır. Diğer alanlardaki yoksunluklar daha az yaygındır, iş yoğunluğu ve sağlık hizmetine erişim alanlarında ise çok daha seyrektir (Tablo 3.1).

Şekil 3.1. Çoklu yoksunluk içindekilerin nüfus içindeki payı, 2017-2025 (%)

Kaynak: TÜİK GYKA kesit mikro verisi, TEPAV hesaplamaları. Not: İki çizginin toplamı çoklu yoksunluk içindekilerin nüfus içindeki payıdır. 2020 değerleri, veri dosyasında eksik olan hane kayıtları bölge içinde yeniden ağırlıklandırılarak hesaplanmıştır. Yıllar anket yılıdır.

Tablo 3.1. Alanlara göre yoksun olanların payı (%)

Alan	Nüfusta			Çoklu yoksunluk içindekilerde
	2019	2025	Değişim (puan)	2025
Gelir	21,3	20,6	−0,7	68,7
Beslenme	33,6	35,1	**1,5**	93,6
Isınma	19,2	19,6	0,4	73,1
Barınma	41,6	40,3	**−1,3**	69,1
Ödemeler	48,0	33,3	**−14,7**	94,0
Eşya ve sosyal yaşam	31,8	20,6	**−11,2**	73,7
İş yoğunluğu	9,0	8,4	−0,6	22,7
Sağlık hizmetine erişim	8,2	2,0	**−6,2**	6,5

Kaynak: TÜİK GYKA kesit mikro verisi, TEPAV hesaplamaları. Not: Kalın yazılan değişimler yüzde 5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Yıllar anket yılıdır.

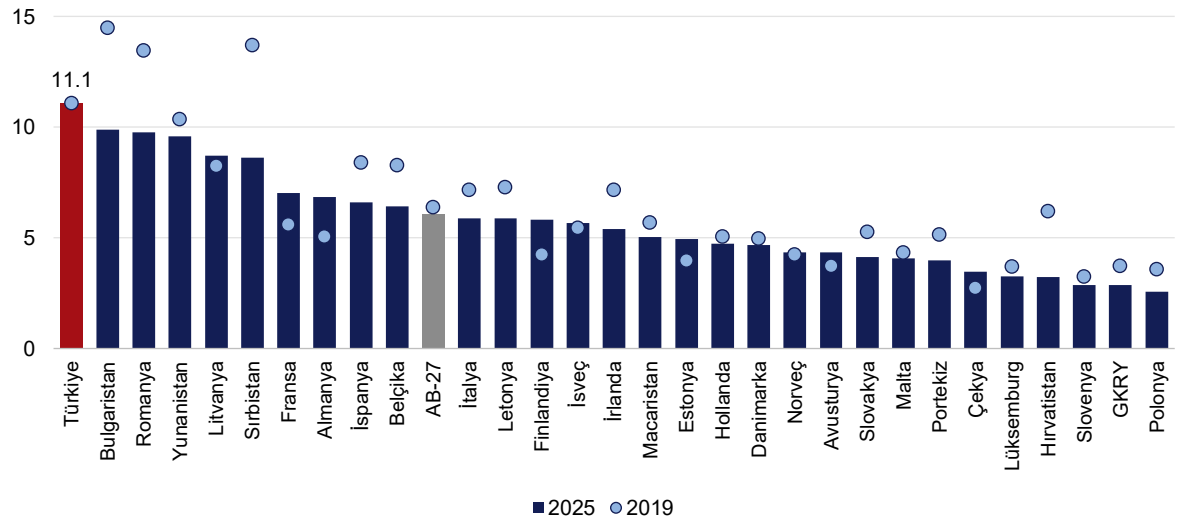
Geliri yoksulluk eşiğinin üzerinde olan yoksunların yoksunluğu yüksek olasılıkla ertesi yıl da sürdüğü hâlde düşüşün bu gruptan gelmesi, gruba giriş ve çıkışların dengesiyle açıklanabilir. Bu gruptakilerin her yıl yüzde 27'si çoklu yoksunluktan çıkmaktadır. Medyanın üzerindeki gelirlerde yoksunluğun azalması (Şekil 1.1) ise gruba yeni girişleri sınırlamış olabilir. Çıkanların yerini yeni girenler doldurmadığında, üyelerinin çoğunun yoksunluğu sürse de grup küçülmektedir. Geliri yoksulluk eşiğinin altında olan yoksunlarda böyle bir daralma görülmediği için geride kalan yoksunluk gelir yoksulluğuyla daha çok iç içe geçmiştir. Bu iç içe geçme ve

yoksunluğun ertesi yıla taşınma eğiliminin güçlenmesi, yoksunluğun katılaşması olarak adlandırılabilir.

Aynı eğilim ağır çoklu yoksunlukta daha belirgindir. Ağır çoklu yoksunluğun toplam nüfus içindeki payı 2019'da yüzde 15,8 iken 2023'te yüzde 14,5'e, 2025'te yüzde 13'e inmiştir. Bu grupta gelir yoksulu olanların payı ise 2019'da yüzde 74,6, 2023'te yüzde 74,9 iken 2025'te yüzde 84,1'e çıkmıştır.[11]

Yoksunluk ile gelir yoksulluğunun aynı kişilerde toplanması Avrupa karşılaştırmasında da öne çıkmaktadır. Yoksulluk veya sosyal dışlanma riskini oluşturan üç bileşenin (gelir yoksulluğu, ağır maddi ve sosyal yoksunluk, çok düşük iş yoğunluğu) en az ikisinde birden bulunanların payı 2025'te Türkiye'de yüzde 11,1, AB-27 ortalamasında yüzde 6,1'dir. Bu pay, 2025 verisi yayımlanan Avrupa ülkeleri arasında en yüksek değerdir (Şekil 3.2). Türkiye'de pay 2019'da da yüzde 11,1'di. Aynı dönemde Bulgaristan'da 4,6, Romanya'da 3,7, Sırbistan'da 5,1, AB-27'de ise 0,3 puan azalmıştır. Bu pay Türkiye'de salgın döneminde yapılan 2021 anketi dışında 2017'den bu yana yüzde 10-12 aralığında kalmıştır. Ağır maddi ve sosyal yoksunluk azalırken Eurostat'ın kira karşılığını gelire katmayan yoksulluk oranı yükselmiş, ağır maddi ve sosyal yoksunluk yaşayanlar arasında gelir yoksulu sayılmayanların payı da 2019'daki yüzde 45,8'den 2025'te yüzde 33,3'e inmiştir. Bu nedenle iki bileşende birden bulunanların payı düşmemiştir.

Şekil 3.2. Yoksulluk veya sosyal dışlanma riskinin üç bileşeninden en az ikisinde birden bulunanların payı, 2019 ve 2025 (%)

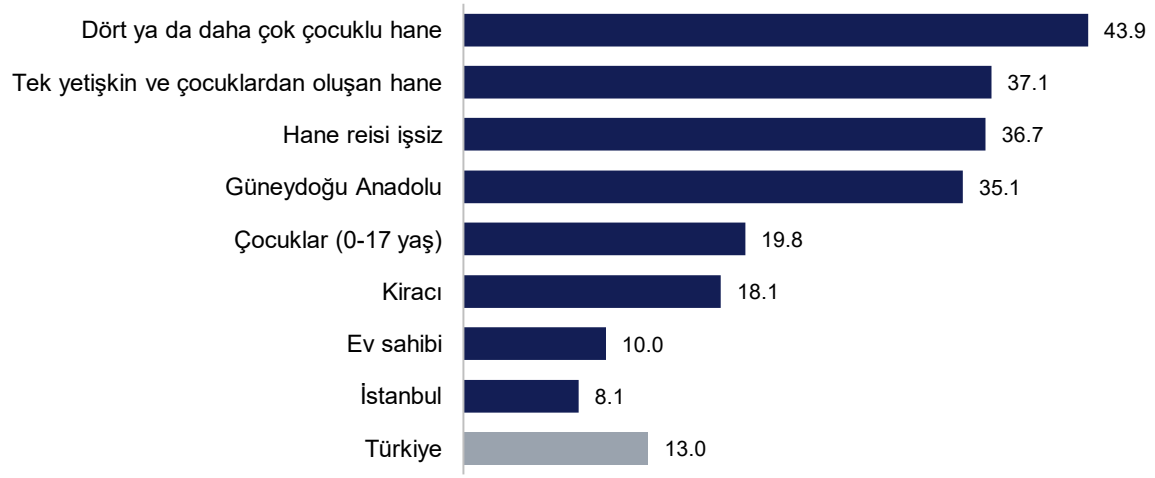
Kaynak: Eurostat, TEPAV hesaplamaları. Not: Oranlar kişi sayılarından hesaplanmıştır. Eurostat gelir yoksulluğunu bütün ülkelerde kira karşılığını gelire katmadan ölçmektedir. 2025 verisi yayımlanmayan Arnavutluk'un son değeri yüzde 15,6 (2023), Karadağ'ınki yüzde 12 (2024), Kuzey Makedonya'nınki yüzde 11,1'dir (2024).

Türkiye'de geride kalan ağır çoklu yoksunluğun yükü belirli hanelerde toplanmaktadır. Dört ya da daha çok çocuklu hanelerde yaşayanların yüzde 43,9'u, tek bir yetişkinin çocuklarıyla yaşadığı hanelerde yaşayanların yüzde 37,1'i ve hane reisinin işsiz olduğu hanelerde

[11] Gelir endeksin alanlarından biri olduğu için geliri yoksulluk eşiğinin altında olan biri, gelir dışı alanlarda bir alan daha az yoksunlukla ağır çoklu yoksunluk içinde sayılmaktadır. Gelir dışı yedi alanın en az beşinde yoksun olanlar esas alındığında da bu grupta gelir yoksulu olanların payı 2019'da yüzde 64,2, 2023'te yüzde 63,3 iken 2025'te yüzde 75,4'e çıkmaktadır ve artış istatistiksel olarak anlamlıdır.

yaşayanların yüzde 36,7'si ağır çoklu yoksunluk içindedir (Şekil 3.3). Bu grupların yoğunlaşma katsayısı sırasıyla 3,38, 2,85 ve 2,82, Güneydoğu Anadolu'nunki 2,70'tir. Çocuklarda oran yüzde 19,8'dir ve hanedeki çocuk sayısına göre büyük farklar taşımaktadır. Çocukların yüzde 19'unun yaşadığı dört ya da daha çok çocuklu hanelerde çocukların yüzde 45,2'si, tek çocuklu hanelerde ise yüzde 8'i ağır çoklu yoksunluk içindedir. Geliri yoksulluk eşiğinin üzerinde olan yoksunların daha sık görüldüğü İstanbul'da ise ağır çoklu yoksunluk ulusal ortalamanın altında kalmaktadır.

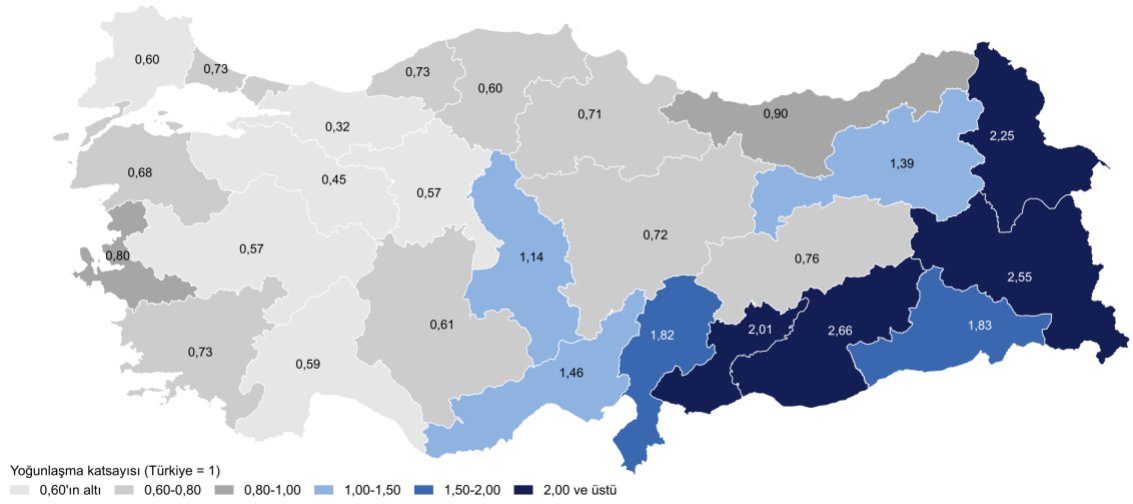
Şekil 3.3. Seçilmiş gruplarda ağır çoklu yoksunluk oranı, 2025 (%)

Kaynak: TÜİK GYKA kesit mikro verisi, TEPAV hesaplamaları. Not: Yıllar anket yılıdır.

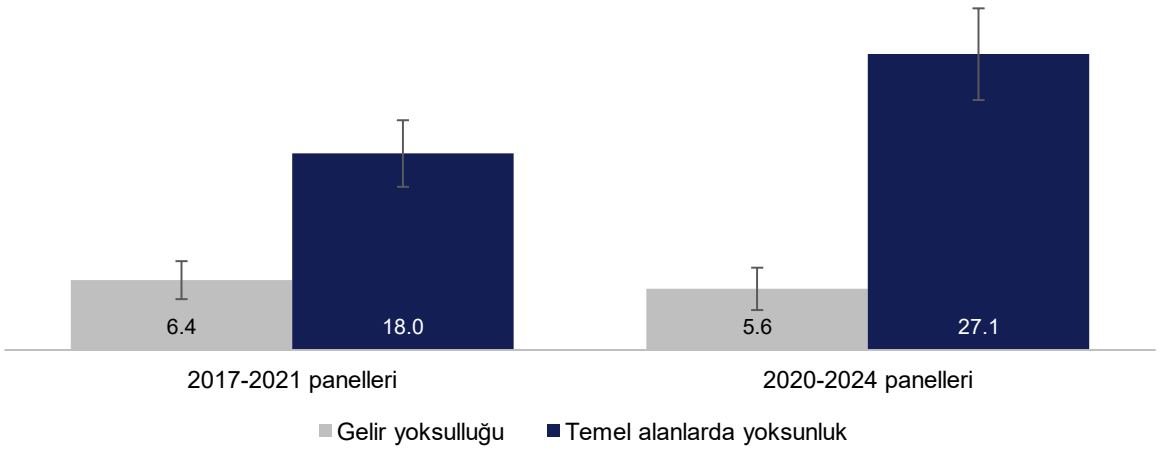
Çoklu yoksunluğun bölgeler arasındaki dağılımı da aynı yoğunlaşmayı göstermektedir (Şekil 3.4). 2024 ve 2025 anketleri birlikte ele alındığında yoğunlaşma katsayısı 26 İBBS 2. Düzey bölgesinin dokuzunda 1'in üzerindedir. Katsayı Şanlıurfa ve Diyarbakır bölgesinde 2,66, Van, Muş, Bitlis ve Hakkâri bölgesinde 2,55, Ağrı, Kars, Iğdır ve Ardahan bölgesinde 2,25, Gaziantep, Adıyaman ve Kilis bölgesinde 2,01'dir. En düşük değerler Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova bölgesinde (0,32) ile Bursa, Eskişehir ve Bilecik bölgesindedir (0,45). İstanbul'da katsayı 0,73'tür.

Şekil 3.4. İBBS 2. Düzey bölgelerinde çoklu yoksunluğun yoğunlaşma katsayısı, 2024-2025

Kaynak: TÜİK GYKA kesit mikro verisi, TEPAV hesaplamaları. Not: Katsayı, bölgedeki çoklu yoksunluk oranının Türkiye oranına (yüzde 21,6) bölümüdür. 2024 ve 2025 anketleri birleştirilmiştir.

Şekil 3.5. Bir yıl yoksun olmanın ertesi yıl yoksun olma olasılığına etkisi (yüzde puan)

Kaynak: TÜİK GYKA panel mikro verisi, TEPAV hesaplamaları. Not: Çizgiler yüzde 95 güven aralığıdır.

Katılaşmanın ikinci bileşeni, yoksunluğun bir yıldan ötekine sürmesidir. Panel veride bir yıl çoklu yoksunluk içinde olanların yüzde 76-82'si ertesi yıl da bu durumdadır. Gelir yoksulluğunda aynı oran yüzde 67-72'dir.[12] Yoksunluğun sürmesinin bir kaynağı, yoksun kalan hanelerin düşük eğitim, kalabalık hane ya da kiracılık gibi kolay değişmeyen özellikler taşımasıdır. Ancak yoksunluk deneyiminin kendisi de ertesi yılın koşullarını ağırlaştırabilir. Birikimini tüketen, borcu biriken ya da ertelediği ihtiyaçları büyüyen bir hane, gelirinde bir değişiklik olmasa da ertesi yıl daha zor durumda olabilir. Panel veri bu iki kanalı birbirinden

[12] Oranlar 2017-2018'den 2023-2024'e kadarki ardışık yıl çiftlerinde bulunan en küçük ve en büyük değerlerdir ve panel endeksinin en az dört alan ölçütüyle hesaplanmıştır.

ayırmaya olanak vermektedir.[13] Bir yıl temel alanların en az ikisinde yoksun olmak, aynı özelliklere sahip birine göre ertesi yıl da yoksun olma olasılığını 2020-2024 panellerinde kendi başına 27,1 puan artırmaktadır (Şekil 3.5). Gelir yoksulluğunda aynı etki 5,6 puanda kalmaktadır. Yoksunluktaki etki ise 2017-2021 panellerindeki 18 puandan istatistiksel olarak anlamlı biçimde yükselmiştir.

SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Türkiye'de çoklu yoksunluk 2019'dan bu yana azalmıştır. Ancak 2023-2025 dönemindeki düşüş geliri yoksulluk eşiğinin altında kalan yoksunlara çok sınırlı ulaşmış, düşüşün yüzde 91'i geliri yoksulluk eşiğinin üzerinde olan yoksunlardan gelmiştir. Ankette ölçülen reel gelir hızla artarken geliri medyanın yarısı düzeyinde olanların temel alanlarda yoksun olma olasılığı değişmemiştir. Gelirleri eşiğin üzerinde olduğu hâlde yoksun olanların çoklu yoksunluk içindeki payı, gelir ile yoksunluk aynı yıla getirildiğinde de küçülmemektedir. Panel veride bu kişilerin yüzde 73'ünün çoklu yoksunluğu ertesi yıl da sürmektedir. Geride kalan ağır çoklu yoksunluk gelir yoksulluğuyla daha sık birlikte görülmekte, bir yıl yoksun olmanın ertesi yılki yoksunluğa etkisi de son panel döneminde artmıştır. Yoksulluğun ölçümünde de yoksullukla mücadele araçlarının hedeflenmesinde de gelirin yanında yaşam koşullarının izlenmesi bu nedenle kaçınılmaz hâle gelmiştir.

Resmî istatistikte ilk adım, TÜİK'in yoksulluk bülteninde yayımladığı göstergelerin yanına, yoksunlukların aynı kişide üst üste binmesini gösteren bir çoklu yoksunluk göstergesinin eklenmesidir. TÜİK'in yayımladığı ağır maddi ve sosyal yoksunluk oranı (2025'te yüzde 11,9) on üç maddeden en az yedisini karşılayamayanları saymakta, ancak bu yoksunluğun gelir yoksulluğu ve öteki alanlarla aynı kişide üst üste binip binmediğini göstermemektedir (TÜİK, 2025). Çoklu yoksunluk göstergesi mevcut mikro veriden ek bir derleme yapılmadan üretilebilir. GYKA panel dosyalarında bulunmayan kişisel yoksunluk maddeleri ve karşılanamayan sağlık ihtiyacı soruları panele de eklendiğinde, yoksunluğun kalıcılığı bütün alanlarıyla izlenebilecektir. On İkinci Kalkınma Planı'nda göreli yoksulluk oranı için belirlenen hedefin (Strateji ve Bütçe Başkanlığı [SBB], 2023) yanına çoklu yoksunluk için de bir hedef konmalıdır.

Sosyal yardımlarda ikinci adım, başvuruların değerlendirilmesinde yapılan sosyal incelemeye yoksunluk göstergelerinin eklenmesidir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının yardımlarında hak sahipliği kararı esas olarak hanenin kişi başına gelirine dayanmaktadır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [ASHB], 2026b). Yoksunluk bilgisi, aynı gelirdeki iki hanenin ertesi yılki gelir yoksulluğu riskini birbirinden ayırdığı için hedeflemeye gelirin göremediği bir bilgi katmaktadır. Beslenme ve ödemeler çoklu yoksunluğun ortak paydası olduğu için bu iki yoksunluk, evin yeterince ısıtılamaması ve konutun kalabalıklığıyla birlikte hane ziyaretinde standart sorularla kaydedilebilir. Bu kayıtlardan bir yoksunluk puanı oluşturulabilir. Yardıma bağlanan bir puan beyanı yönlendirebileceği için puanda konutun yeterince ısıtılamaması, kalabalıklığı ve ödeme gecikmeleri gibi ziyarette gözlenebilen ya da kayıtla doğrulanabilen maddeler ağırlık taşımalı, beslenme gibi yalnız beyanla öğrenilebilen bilgiler bunlarla birlikte

[13] Tahmin dinamik rassal etkiler probit modeliyle yapılmış, başlangıç koşulu sorunu Wooldridge (2005) yaklaşımıyla ele alınmıştır. Model cinsiyet, eğitim, yaş ve karesi, hane büyüklüğü, hanedeki 15 yaşından küçük çocuk ve 65 yaş ve üstü kişi sayısı, ev sahipliği, hanede ve kişinin kendisinde gelir yılında en az altı ay çalışma, hanede emekli aylığı alan bulunması, zamanla değişen değişkenlerin kişi ortalamaları ve dalga kuklalarını içermektedir. Örneklem ilk dalgada 18 yaş ve üstündeki panel fertleridir. Model 2017-2021 ve 2020-2024 dönemlerinde ikişer panelle ayrı tahmin edilmiş, standart hatalar ilk yıl hanesine göre kümelenmiştir. Temel alanlarda yoksunluk gelir yoksulluğundan daha yaygın olsa da (2020-2024 panellerinde yüzde 38,4'e karşı yüzde 16,6) etki yaygınlığa oranlandığında gelir yoksulluğundakinin 2,1 katıdır. Hanelerin beyan alışkanlığındaki süreklilik bu etkiyi bir ölçüde büyütüyor olabilir.

değerlendirilmelidir. Bu puan önce birkaç pilot ilde mevcut değerlendirmeyle birlikte uygulanmalı, beyana dayalı maddelerin gözlenen durumla uyumu, puanın ayırt ediciliği, hak sahipliğinde yarattığı değişiklik, maliyeti ve vakıflara getirdiği iş yükü ölçülmelidir. Puan, düzenli sosyal yardım hak sahipliğine bağlı elektrik tüketim desteğinde (ASHB, 2026a) de gelir ölçütünü tamamlayan bir gösterge olarak kullanılabilir.

Üçüncü adım, yoksunluğun katılaşmasına karşı yoksunluk dönemini kıran desteklerin geliştirilmesidir. Aynı özellikteki iki kişiden bir yıl temel alanlarda yoksun olanın ertesi yıl da yoksun kalma olasılığı 27,1 puan daha yüksek olduğu için, bir haneyi yoksunluktan çıkaran desteğin etkisi o yılla sınırlı kalmayabilir. 2022-2024 gelir yıllarında yürürlükte olan Türkiye Aile Destek Programı 2024 sonunda sona ermiştir (SBB, 2025). Fert başına asgari bir geliri garanti etmesi öngörülen Gelir Tamamlayıcı Aile Destek Sistemi (SBB, 2025) ise henüz yürürlüğe girmemiştir ve pilot çalışmaları sürmektedir (ASHB, 2026a). Bu sistem garanti edilen gelir ile hanenin geliri arasındaki farkı ödemesi öngörüldüğü için geliri garanti düzeyinin üzerindeki hanelere ulaşmayacaktır. Yoksunluk puanı yüksek hanelerde garanti düzeyinin puana göre yükseltilmesi, geliri yoksulluk eşiğinin üzerinde olan yoksunları da sistemin kapsamına alabilir. Bu yükseltme, ağır çoklu yoksunluğun yoğunlaştığı dört ya da daha çok çocuklu, tek yetişkinin çocuklarıyla yaşadığı ve hane reisi işsiz hanelerden başlatılabilir.

KAYNAKÇA

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2026a). 2025 Yılı Faaliyet Raporu. Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2026b). Sosyal Yardımlar Hizmet Rehberi. Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.

Alkire, S. ve Foster, J. (2011). Counting and multidimensional poverty measurement. Journal of Public Economics, 95(7-8), 476-487.

Cunedioğlu, H. E. ve Sevgili, S. (2026). Türkiye'nin Yoksulluk Tablosunda Kira Etkisi. Değerlendirme Notu N2026105. Ankara: TEPAV.

Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023). On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028). Ankara: Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.

Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2025). 2026 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı. Ankara: Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.

Townsend, P. (1979). Poverty in the United Kingdom: A Survey of Household Resources and Standards of Living. Harmondsworth: Penguin Books.

TÜİK (2025). Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, 2025. Haber Bülteni, sayı 53994, 30 Aralık 2025.

Wooldridge, J. M. (2005). Simple Solutions to the Initial Conditions Problem in Dynamic, Nonlinear Panel Data Models with Unobserved Heterogeneity. Journal of Applied Econometrics, 20(1), 39-54.